

УДК 159.9.072.432

Ю. А. Цьось

Received June 19, 2014;

Revised July 17, 2014;

Accepted July 25, 2014.

ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ МОВЛЕННЄВИХ СТИЛІВ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті проаналізовано категорію «мовленнєвий стиль», зазначено її відмінність від понять «мовний стиль» та «комунікативний стиль». Подано сучасні класифікації мовленнєвих стилів та доповнено їх психолінгвістичними маркерами. Зіставлено види мовленнєвих стилів (прямий/непрямий, простий/складний, особистісний/контекстуальний, інструментальний/афективний) з інтегральними характеристиками індивідуальності (широта/вузькість, інтенсивність/помірність, стійкість/мінливість, включеність/дистантність). Обґрунтовано доцільність використання показників ступеня конструктивності/деструктивності комунікативної поведінки людини, представлених функціональними характеристиками стилю особистості (оптимальність, компенсаторність, адаптивність, результативність). Проведено емпіричне вивчення мовленнєвих стилів студентів на основі психолінгвістичного аналізу їх творів за темою «Університет у моєму житті». Здійснено кількісну та якісну обробку отриманих даних, побудовано графік відсоткового розподілу мовленнєвих стилів студентів. Визначено, що домінантними є контекстуальний, прямий та особистісний мовленнєві стилі, менш вираженими – складний, інструментальний та непрямий, а найменш розширеними виявились афективний та стислий мовленнєві стилі студентської молоді, що свідчить про баланс дистанції, формалізму та прямолінійності серед групи опитуваних. Результат аналізу новітніх джерел інформації дав змогу отримати повне уявлення про стан розробки та вивчення категорії «мовленнєвий стиль» у сучасній психологічній науці. Ефективність комунікативної взаємодії визначає досягнення мовцем власних цілей та збереження балансу відносин зі співрозмовником, що можливе лише при гармонійному поєднанні мовленнєвих стилів комунікантів.

Ключові слова: мовленнєвий стиль, мовний стиль, комунікативний стиль, комунікативна поведінка, види мовленнєвих стилів, психолінгвістичні маркери, інтегральні та функціональні характеристики індивідуальності.

Tsos Y. A. Theoretical and Empirical Understanding of the Speech Styles Category in Modern Psychological Science. The paper is focused on the «speech style» category, and its differences from the concepts of «language style» and «communicative style». The modern classifications of speech styles and their psycholinguistic markers have been presented. The relationship analysis of the speech style

types (direct/indirect, elaborate/succinct, personal/contextual, instrumental/affective) and the integral individual characteristics (latitude/narrowness, intensity/moderation, stability/variability, inclusion-remoteness) has been done. Necessity of using the functional human style characteristics as a measure of constructive or destructive human behavior has been proved. The functional human style characteristics are represented by optimality, compensation, adaptability, effectiveness. An empirical study of students' speech styles based on psycholinguistic analysis of their works on the theme «University of my life» has been done. The quantitative and qualitative data processing allowed describing the percentages of students' speech styles. Domination of the contextual, direct and personal speech styles was determined. Elaborate, instrumental and indirect speech styles were less expressed. Affective and succinct students' speech styles were the least common, indicating a balance of distance, straightness and formalism of respondents. The analysis of new informational sources allowed revealing the development of the category «speech style» in modern psychological science. It has been concluded that communicative balance can exist if the balance in speech styles of interlocutors is kept.

Keywords: speech style, language style, communicative style, communicative behavior, speech styles types, psycholinguistic markers, integrated and functional individual characteristics.

Цесь Ю. А. Теоретико-эмпирическое осмысление категории речевых стилей в современной психологической науке. В статье проанализирована категория «речевой стиль», определено ее отличие от понятий «языковой стиль» и «коммуникативный стиль». Рассмотрены современные классификации речевых стилей. Предложена авторская классификация, дополненная семантическими маркерами. Соотнесено виды речевых стилей (прямой/непрямой, простой/сложный, личностный/контекстуальный, инструментальный/аффективный) с интегральными характеристиками индивидуальности (широта/узость, интенсивность/умеренность, устойчивость/изменчивость, включенность/дистантность). Обоснована целесообразность использования в качестве показателей степени конструктивности/деструктивности коммуникативного поведения человека функциональных характеристик стиля личности: оптимальности, компенсаторности, адаптивности, результативности. Проведено эмпирическое изучение речевых стилей студентов на основе психолингвистического анализа их произведений на тему «Университет в моей жизни». Осуществлена количественная и качественная обработка полученных данных, построен график процентного распределения речевых стилей студентов. Определено, что доминирующими являются контекстуальный, прямой и личностный речевые стили, менее выраженными – сложный, инструментальный и косвенный, а наименее распространенными оказались аффективный и краткий речевые стили студенческой молодежи, что свидетельствует о балансе дистанции, формализма и прямолинейности среди группы опрошенных. Результат анализа новейших источников информации позволил получить полное представление о состоянии разработки и изучения категории «речевой стиль» в современной психологической науке. Эффективность

коммуникативного взаимодействия определяет достижение говорящим собственных целей и сохранение баланса отношений из собеседником, что возможно лишь при гармоничном сочетании речевых стилей коммуникантов.

Ключевые слова: речевой стиль, языковой стиль, коммуникативный стиль, коммуникативное поведение, виды речевых стилей, психолінгвістическіе маркеры, интегральные и функциональные характеристики индивидуальности.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Процес соціалізації особистості, становлення індивіда як повноцінного учасника суспільства відбувається в процесі взаємодії з навколишнім світом. У ході комунікації індивід засвоює основні знання та навички, необхідні для повноцінного існування в соціумі. Мовлення слугує посередником між внутрішнім світом людини, її біологічною суттю та соціальним середовищем, у якому перебуває індивід. Оскільки свідомість людини формується саме в процесі комунікації, дедалі більшої актуальності набуває вивчення мовленнєвих стилів особистості – унікальних способів взаємодії індивіда із соціальним середовищем за допомогою мови. Категорія мовленнєвих стилів у психології – тема нова і до кінця не розроблена, проте результати аналізу теоретичної літератури дали змогу встановити, що мовні та мовленнєві стилі досліджували такі вчені, як Т. Гольтгрейвз (стили використання мови: індивідуальні та культурні відмінності в розмові), А. Л. Гонзалес (перетин мовленнєвих стилів), В. Гудкінст та С. Тінг-Тумі (культура та міжособистісні комунікації), Л. В. Засекіна (мовна особистість, мовленнєва адаптація, мовленнєві стилі у новій парадигмі психолінгвістичного знання), М. О. Орап (мовленнєвий стиль особистості як складова частина когнітивного стилю), Дж. В. Пеннебакер (психологічне значення слів, мовні та мовленнєві стилі як прояв індивідуальних відмінностей), Дж. Т. Хенкок (особливості використання мови за допомогою комунікаційно-інформаційних технологій) та ін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати й емпірично вивчити прояв мовленнєвих стилів у комунікативній поведінці студентів.

Завдання статті: здійснити теоретичний огляд проблеми мовленнєвих стилів у психології; встановити психолінгвістичні маркери видів мовленнєвих стилів у контексті міжособистісної комунікації; емпірично вивчити прояви мовленнєвих стилів у комунікативній поведінці студентів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Варто передусім зазначити, в чому полягає

основна відмінність мовного та мовленнєвого стилів особистості. Звертаючись до визначення, можна стверджувати, що мовний стиль – це сукупність мовних засобів, вибір яких зумовлюють зміст, мета і ситуація мовлення [2]. Натомість мовленнєвий стиль розуміємо як індивідуальні відмінності в організації структур мовленнєвої системи та індивідуальну своєрідність у мовленнєвій взаємодії з оточенням [3].

За Л. В. Засекіною, мовні стилі, з одного боку, виражають подібність у комунікації через використання однакових службових слів, а з іншого – за умови їх перетину одночасно конструюють і виражають гармонійні міжособистісні відносини між людьми [1].

Проте існує потреба розрізнити мовні та мовленнєві стилі особистості, зважаючи на сутність мовлення як виразника індивідуальної психіки.

Мовленнєвий стиль, за А. Л. Гонзалесом, – це несвідома вербальна координація, яка дає змогу встановити ефективну міжособистісну взаємодію [7].

Відповідно до поглядів Т. Гольтгрейвза, мовленнєві стилі – це набір лінгвістичних та прагматичних особливостей, які згруповані разом. На відміну від діалектів, вони не завжди асоціюються з конкретним географічним регіоном чи соціальною місцевістю, проте можуть відображати соціальні змінні і таким чином асоціюватися з певними групами [9].

Отже, мовленнєві стилі – це своєрідні способи обробки вербальної інформації на етапах її сприймання і породження у процесі взаємодії особистості із соціальним світом [1].

Відомою є така класифікація мовленнєвих стилів, за Л. В. Засекіною:

- усвідомлене / автоматизоване мовлення (досліджується за допомогою коефіцієнта перетину службових слів);
- зосередженість на новизні / відомості інформації (досліджується за допомогою коефіцієнта перетину найчастотніших іменників та дієслів);
- сила / слабкість зв'язності мовлення, що означає ступінь складності його сприйняття (досліджується за динамікою коефіцієнта глибини зв'язності тексту) [1].

Мовленнєвий стиль надає повідомленню тонального забарвлення. Це виражається через відтінки тональних якостей, режими невербальних каналів і послідовні тематичні події у процесі дискурсу.

Варто також розрізнити поняття мовленнєвого та комунікативного стилю. На думку дослідника комунікативної поведінки І. А. Стер-

ніна, комунікативний стиль – це доміантна манера спілкування, що проявляється в більшості комунікативних ситуацій [5]. У сучасних дослідженнях комунікативний стиль визначається як сукупність засобів та способів передачі певної інформації, унікальних, особистісно орієнтованих засобів психолінгвістичного впливу на цільову аудиторію для донесення думок, переконань чи іншої комунікативної інформації до комунікативного партнера(-ів) [4, с. 41].

Найбільш повною, на нашу думку, класифікацією мовленнєвих стилів є чотири стилістичні моделі В. Гудкінста і С. Тінг-Тумі:

- прямий/непрямий;
- складний/стислий;
- особистісний/контекстуальний;
- інструментальний/афективний мовленнєвий стиль [8].

Прямий/непрямий стиль залежить від динаміки ступеня відкриття мовцями своїх намірів через пряму вербальну комунікацію. Прямий мовленнєвий стиль належить до словесних повідомлень, які втілюють і викликають справжні наміри мовців із погляду їхніх потреб та бажань у процесі дискурсу. Натомість непрямий належать до словесних повідомлень, які маскують та приховують справжні наміри мовців з огляду на їхні потреби, бажання та цілі в ситуації дискурсу.

Вимір прямий/непрямий стиль – це потужний конструкт для виявлення можливих відмінностей і схожостей у мовленні різних людей. Для прямого стилю характерним є індивідуалізм, низький рівень включення в контекст, утвердження власних потреб та інтересів. Натомість для непрямого характерні колективізм, високий рівень орієнтації на співрозмовника, утвердження взаємних потреб та інтересів, відстоювання загальної гармонії у розмові.

Складний–стислий стиль охоплює три мовленнєві стилістичні варіанти: складний, вимогливий та стислий стиль. Складний мовленнєвий стиль характеризується використанням багатого, експресивного мовлення в щоденних розмовах. Точний – передбачає, що одиничний внесок інформації в розмову має бути не більшим і не меншим, ніж того потребує взаємодія. Стислий стиль характеризується використанням недомовленостей, пауз і замовчування в повсякденних розмовах.

Особистісний мовленнєвий стиль – індивідуально центроване мовлення, водночас як центром контекстуального стилю є рольове мовлення. Особистісний мовленнєвий стиль характеризується вико-

ристанням конкретних мовних засобів, спрямованих на підвищення почуття «Я» особистості, а контекстуальний – на підкреслення почуття рольової ідентичності. У першому випадку значення має підкреслення «особистісного», у другому – підкреслення певних рольових відносин.

Особистісному мовленнєвому стилю надають перевагу особи, для яких звичною є незначна роль відстані, низька орієнтованість на співрозмовника та неформальність у взаємодії. Натомість контекстуальний стиль використовують особи з високою спрямованістю на співрозмовника та ті, які надають великого значення відстані, формальностям.

Інструментальний мовленнєвий стиль передбачає використання мовлення, спрямованого на відправника повідомлення, на ціль розмови, афективний – на отримувача повідомлення та на процес комунікації.

Афективний стиль містить два компоненти: інтуїтивне чуття та невербальну виразність. Він спрямований на досягнення ідентифікації з співрозмовником та яскраве вираження комунікантів. Інструментальний стиль пов'язаний із потребою у самовираженні та відсторонення з комунікативним партнером [8].

Результати теоретичного узагальнення у питанні класифікацій мовленнєвих стилів дають змогу визначити конкретні психолінгвістичні маркери їх вираження.

Такі психолінгвістичні маркери відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Психолінгвістичні маркери мовленнєвих стилів

№ з/п	Мовленнєвий стиль	Психолінгвістичні маркери
1	Прямий	прислівники, що виражають впевненість: «абсолютно», «точно», «безумовно»; індивідуальний займенник «я»; іменники, які мають чітке предметне означення; слова, які виражають експресію (емоційно забарвлені слова); неоднорідність інтонації.
	Непрямий	вставні слова: «можливо», «мабуть», «ймовірно»; колективний займенник «ми»; семантично дифузні слова: «всі», «ніхто», «завжди», «дещо»; нейтральна інтонація.

Закінчення таблиці 1

2	Складний	багатослівність; складнопідрядні і складносурядні речення; складні ритми.
	Стислий	лаконічність; опосередкованість мовлення; парафрази; паузи, мовчання.
3	Особистісний	спершу – основне повідомлення; слова, що зв'язують зміст тексту: «у зв'язку з тим, що», «насамперед», «по-перше», «на закінченні»; прямолінійність; відсутність життєвих ролей.
	Контекстуальний	спочатку повідомляється контекстна інформація; слова, орієнтовані на контекст: «бо», «оскільки», «тому, що», «як», «який», «отже», «так що», «тому»; формалізм; репрезентація життєвих ролей.
	Інструментальний	відсутність стилістичних прийомів;
4		чіткі, логічно побудовані вислови; наявні перебивання; відсутність гумору.
	Афективний	стилістичні засоби (метафори, епітети, порівняння, гіперболи, повтори); прикметники з вищим і найвищим ступенем порівняння; нечіткі фрази; відсутність перебивань; наявність гумору.

Досліджуючи стиль людини, О. В. Лібін у своїй концепції інтегральної індивідуальності виділяє метапараметри, які визначають стильову специфіку особистості (інтенсивність/помірність, стійкість/мінливість, широта/вузькість, включеність/дистатність). Ці метапараметри утворюють систему координат, яку вчений запропонував для вивчення індивідуальної поведінки та діяльності, а також типологічних особливостей людей. О. В. Лібін також запропонував функціональні характеристики для оцінки ефективності людської поведінки (оптимальність, компенсаторність, адаптивність, результативність) [6, с. 109–124].

Мовленнєві стилі за В. Гудкінстом та С. Тінг-Тумей логічно співвідносяться з інтегральними вимірами стилю людини О. В. Лібіна (рис. 1). Прямому/непрямому мовленнєвому стилю відповідає ши-

рота/вузькість діапазону взаємодії. Від особистісної структури мовця та міри структурованості його поведінки відповідно залежить і ступінь вербального прояву намірів учасника комунікативного процесу.

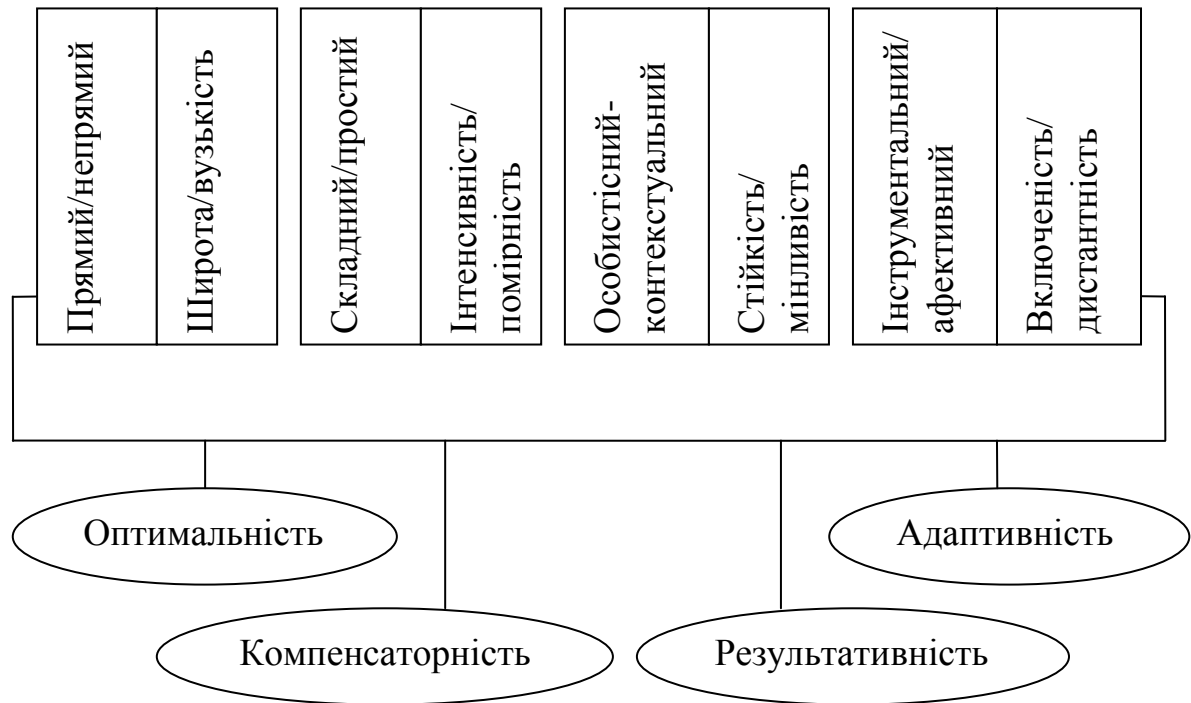

Рис. 1. Зіставлення мовленнєвих стилів та інтегральних вимірів індивідуальності

Складний/простий мовленнєвий стиль співвідноситься з інтенсивністю/помірністю енергетичного потенціалу особистості. Багатослівність чи лаконічність мовлення залежить від передумов активності комунікантів, їхньої спрямованості на сприйняття, засвоєння та перетворення отриманої інформації.

Особистісний/контекстуальний відповідає стійкості/мінливості поведінкових стратегій особистості. Індивідуальна форма існування людини в умовах навколишнього середовища (режим життєдіяльності) створює передумови для вибору комунікантом формальної чи неформальної взаємодії тощо.

Інструментальний/афективний мовленнєвий стиль співвідноситься із включеністю/дистантністю особистості. Міра автономності функціонування людини в процесі комунікації визначає рівень її спрямованості на задоволення потреб власного «Я» чи на підтримку особистісного розкриття всіх учасників взаємодії.

Показниками міри конструктивності/деструктивності комунікативної поведінки людини виступають функціональні характеристики стилю особистості за О. В. Лібіним:

1. Оптимальність – у процесі комунікації суб'єкт отримує максимальну кількість інформації, яку може засвоїти, при мінімумі витраченого часу та енергії.

2. Компенсаторність – характеризує міру балансу/дисбалансу індивідуальних властивостей комунікантів.

3. Адаптивність – здатність людини синхронно перебудовувати власну мовленнєву поведінку відповідно до змін комунікативної ситуації.

4. Результативність – міра відповідності поведінки людини до поставлених комунікативних завдань.

Схема зіставлення мовленнєвих стилів та інтегральних вимірів індивідуальності (рис. 1) дає повне уявлення про співвідношення мовленнєвих стилів людини з інтегральними характеристиками її взаємодії з навколишнім середовищем, а також пропонує адекватні критерії виміру конструктивності/деструктивності комунікативної поведінки особистості. Це дає змогу обґрунтовано підійти до вивчення мовленнєвих стилів в умовах міжособистісної інтеракції.

Емпіричне дослідження мовленнєвих стилів на основі виділених психолінгвістичних маркерів проводили способом контент-аналізу студентських творів за темою «Університет у моєму житті». Результати емпіричного вивчення дали змогу встановити високу частотність використання займенника «Я» (89 %) порівняно із займенником «ми» (11 %), що свідчить про спрямованість опитаної студентської молоді на себе, тобто про використання прямого мовленнєвого стилю. Спостерігалось використання таких точних слів, як «необхідно», «звичайно», «вже» тощо (63 %) та семантично дифузних слів «нікуди», «всі», «інші», «дехто», «більшість», «дещо» (37%). Такий відсотковий розподіл їх використання варто розглядати як прояв упевненості особистості в комунікативній ситуації (використання прямого мовленнєвого стилю). Експресивність (50 %) студенти проявляли через такі висловлювання, як: «...університет – це наш шматок хліба в майбутньому», «...це ж так здорово...», «...всім добра! Всім щастя!», «...страшно уявити! Беріться за голову!», «...я люблю свій університет», «...весело», «...дуже задоволений» тощо. Слова, що зв'язують зміст тексту: «спочатку», «насамперед», «головне, що», «в цілому» траплялися рідше (38 %), аніж слова, орієнтовані на контекст: «для того, щоб», «адже», «тому,

що», «оскільки», «отже», «тому» (62%), що також свідчить про переважання контекстуального мовленнєвого стилю серед респондентів.

Щодо кількості слів, то досліджувані проявили здебільшого багатослівність (у середньому до 200 слів), що свідчить про використання складного мовленнєвого стилю. 64 % студентів починали побудову речення переважно з основного повідомлення (наприклад: «...тут дуже хороші студенти та викладачі»), а 36 % – з повідомлення контекстної інформації (наприклад: «...для кожного з нас настає той час, коли ми закінчуємо навчання в школі...»). Така особливість побудови речення є проявом домінування особистісного стилю. Прямолінійність використовували 58 % респондентів, формалізм – 43 %. Всі опитані чітко, логічно будували свої вислови, неточних фраз не траплялося, що є показником прояву інструментального мовленнєвого стилю. Серед словесних перебільшень, які застосовув лише 21 % опитуваних, траплялися вирази: «Це кінець!», «Ми могли правити світом» та ін. Приказки, метафори та ідіоми, а також гумор також використало близько чверті студентів: «Як кажуть – це ваш хліб», «Трудно в учении – легко в бою», «Як 300 спартанців!», що свідчить про слабкий прояв афективного мовленнєвого стилю.

На основі частотності виділених психолінгвістичних маркерів можна визначити про відсотковий розподіл мовленнєвих стилів серед опитаних студентів (рис. 2).

Встановлено, що у досліджуваній групі вираженими є контекстуальний (22 %), прямий (20 %) та особистісний (18 %) мовленнєві стилі. Менш виражені – складний (12 %), інструментальний (11 %) та

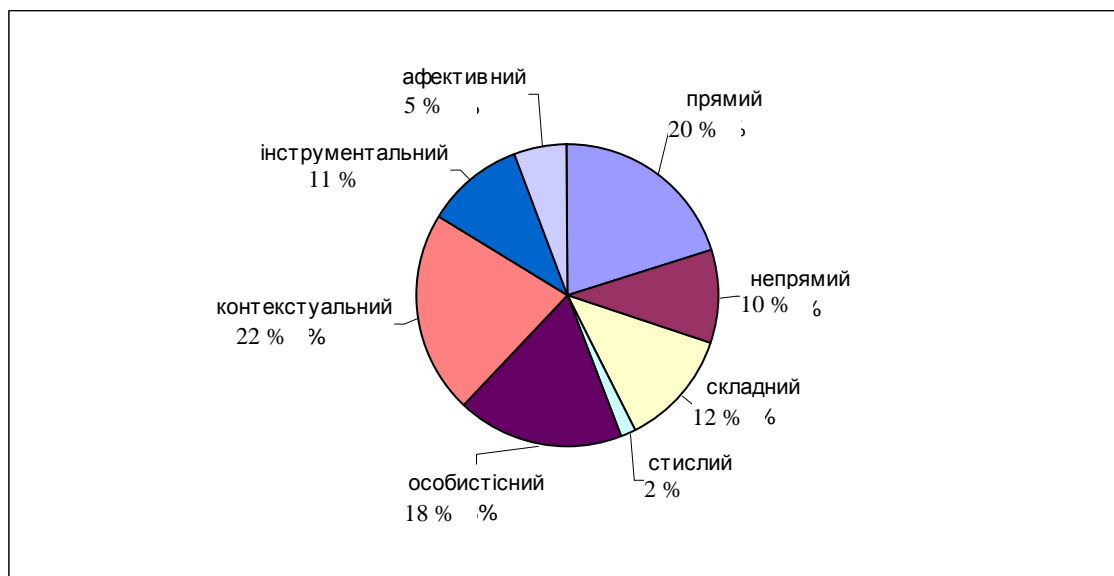

Рис. 2. Розподіл мовленнєвих стилів у творах студентів

непрямий (10 %). Найменш поширеними виявилися афективний (5 %) та стислий (2 %) мовленнєві стилі студентської молоді. Отримані дані свідчать про майже рівнозначну орієнтацію студентської молоді як на власне «Я», так і на підкреслення певних рольових відносин. Інакше кажучи, наявний баланс дистанції, формалізму та прямолінійності серед групи опитуваних. Проте переважання прямого мовленнєвого стилю однозначно характеризує індивідуалізм, утвердження власних потреб та інтересів респондентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проведений теоретичний аналіз сучасного стану вивчення та розробки категорії «мовленнєвий стиль» дає загальне уявлення про суть та основні його відмінності від понять «мовний стиль» та «комунікативний стиль».

Зазначено, що мовленнєві стилі – це унікальні способи взаємодії індивіда із соціальним середовищем за допомогою мови. Результати аналізу класифікації мовленнєвих стилів дали змогу доповнити чотири стилістичні моделі їх психолінгвістичними маркерами. Емпірична перевірка отриманих даних (контент-аналіз студентських творів) засвідчила перевагу контекстуального, прямого та особистісного мовленнєвих стилів серед опитаної студентської молоді.

Серед перспектив досліджень убачаємо зумовленість мовленнєвих стилів особистісними властивостями студентів.

Література

1. Засєкіна Л. В. Мовленнєві стилі у новій парадигмі психолінгвістичного знання / Л. В. Засєкіна // Психолінгвістика. – 2012. – Вип. 9. – С. 48–55
Zasyekina L. V. Movlennevi stili u novij paradigmi psiholingvistichnogo znannja [Speech styles in the new paradigm of psycholinguistic knowledge] / L. V. Zasyekina // Psiholingvistika [Psycholinguistics]. – 2012. – Vol. 9. – P. 48–55.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : Гнозис, 2003. – 277 с.
Makarov M. L. Osnovy teorii diskursa [Fundamentals of the discourse theory] / M. L. Makarov. – M. : Gnozis, 2003. – 277 p.
3. Орап М. О. Мовленнєва компетенція та мовленнєва діяльність у структурі мовленнєвого досвіду особистості [Електронний ресурс] / М. О. Орап // Вісн. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Психологія. – 2014. – Вип. 48. – С. 178–191. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnpu_psykhol_2014_48_22.pdf
Orap M. O. Movlennyeva kompetentsiya ta movlennyeva diyal'nist' u strukturi movlennyevoho dosvidu osobystosti. [Speech competence and speech activity in the structure of the individual speech experience] // Visnyk Kharkivs'koho natsional'nogo pedahohichnogo universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiya [Journal of Kharkov National Pedagogical University G. S. Skovoroda. Psychology]. – 2014. –

Vol. 48. – P. 178–191. – Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnpu_psykhol_2014_48_22.pdf

4. Антонов О. В. Поняття комунікативного стилю в сучасних прагмалінгвістичних дослідженнях [Електронний ресурс]/ О. В. Антонов // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 43(1). – С. 38–44. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mikks_2013_43\(1\)__8.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mikks_2013_43(1)__8.pdf)
Antonov O. V. Poniattia komunikatyvnoho styliu v suchasnykh prahmalinhvistychnykh doslidzhenniakh [The concept of communicative style in modern prahmalinhvistic researches] // Movni i kontseptualni kartyny svitu [Language and conceptual world view]. – 2013. – Vol. 43 (1). – P. 38–44 – Retrieved from : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mikks_2013_43\(1\)__8.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mikks_2013_43(1)__8.pdf)
5. Стернин И. А. Понятие коммуникативного поведения и проблемы его исследования // Русское и финское коммуникативное поведение. – 2000. – Вып. 1. – С. 4–20.
6. Sternin I. A. Ponyatie kommunikativnogo povedeniya i problemy ego issledovaniya [The concept of communicative behavior and its research problems] // Russkoe i finskoe kommunikativnoe povedenie [Russian and Finnish communicative behavior]. – 2000. – Vol. 1. – P. 4–20
7. Стиль человека: психологический анализ / под. ред. А. В. Либина. – М. : Смысл, 1998. – 310 с.
8. Stil cheloveka: psihologicheskii analiz [*Humans style: psychological analysis*] / pod. red. A. V. Libina. – М. : Smysl, 1998. – 310 p.
9. Gonzales A. L. *Language style matching as a predictor of social dynamics in small groups* Gonzales A. L., Hancock J. T., & Pennebaker J. W. // Communications Research. – 2010. – Vol. 31. – P. 3–19.
10. Gudykunst W. *Culture and interpersonal communication* / Gudykunst W. & Ting-Toomey S. – Newbury Park, CA : Sage, 1988.
11. Holtgraves T. M. *Language as social action: Social psychology and language use* / T. M. Holtgraves. – Mahwah NJ : Erlbaum, 2002.

УДК 159.922.76-056.26:616.28-008.13/.14

С. Є. Чагарна

Received June 19, 2014;

Revised July 17, 2014;

Accepted July 25, 2014.

ДІАГНОСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Статтю присвячено проблемі психологічної готовності до шкільного навчання дітей із особливими потребами. Зазначено, що готовністю до шкільного